

Andrzej Paweł Wejland

"Teoretische Ansätze zur Deutung des Interaktionsprozesses im Forschungsinterview unter besonderer Berücksichtigung de Interviewerverhaltens", Eberhard Erbslöh, Köln 1973 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 30, 407-408

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i pytania pośrednie lub projekcyjne). Przyjmuje się następnie określone dyrektywy dotyczące kolejności pytań w kwestionariuszu. Dyrektywy te określają globalną strukturę kwestionariusza jako narzędzia pomiarowego.

Na spostrzeżeniu, iż wywiad badawczy jest procesem komunikowania się (wymiany informacji), a zarazem pewnego rodzaju stosunkiem społecznym, oparte są rozważania poświęcone partnerom wywiadu: ankieterowi i respondentowi, ich zachowaniom związanym z przekazywaniem i uzyskiwaniem informacji oraz psychologicznemu i społecznemu kontekstowi tych zachowań. Rozpatrując problem ankietera jako narzędzia badawczego, autor podnosi kwestię błędów ankieterskich oraz efektu ankieterskiego. Omawia też sprawy szkolenia ankieterów i organizacji badań z wykorzystaniem ankieterów. Rozpatrując problem respondenta jako nośnika danych, autor analizuje zagadnienie błędów i braków odpowiedzi na pytanie oraz stylów odpowiadania. Porusza też sprawę osiągalności respondentów w badaniach i udzielania przez nich odmów. Wywiad jako stosunek społeczny między ankieterem a respondentem ujmuje autor wskazując na teoretyczne próby interpretacji procesu interakcji w wywiadzie (odwołujące się np. do teorii ról, teorii pola czy teorii uczenia się).

Ogólne rozważania poświęcone wywiadowi badawczemu autor ilustruje dając opis faktycznego badania empirycznego. W opisie tym stosuje aparat pojęciowy przedstawiony w swej pracy. Opatruje badanie komentarzami i objaśnieniami metodologicznymi i metodycznymi.

Pracę uzupełnia słowniczek około 60 terminów specjalnych z zakresu metodologii i metodyki wywiadu badawczego.

Praca pomyślana jest jako skrypt dla osób studiujących nauki społeczne.

Andrzej Paweł Wejland

Eberhard Erbslöh, THEORETISCHE ANSÄTZE ZUR DEUTUNG DES INTERAKTIONSPROZESSES IM FORSCHUNGSINTERVIEW UNTER BESONDERER BERÜCKSICHTIGUNG DES INTERVIEWERVERHALTENS, nie opublikowana rozprawa doktorska. Köln 1973, ss. 207, bibl., załączniki.

Pracę otwiera omówienie stanu badań poświęconych ustalaniu związków między przebiegiem wywiadu a jakością uzyskiwanych w nim danych. W sferze teoretycznej tych badań autor wyróżnia dwa kręgi problemowe. Problemy pierwszego rodzaju to kwestie budowy kwestionariusza i jej wpływu na jakość otrzymywanych danych. Problemy drugiego rodzaju to zagadnienia zgodności zachowań partnerów wywiadu, respondenta i ankietera z formułowanymi pod ich adresem oczekiwaniami oraz jakości danych uzyskiwanych z wywiadu przy określonej skali odstępstw od tych oczekiwań (podstawą takich oczekiwań są przyjęte przez badacza modele „idealnego respondenta” i „idealnego ankietera”). W analizie problemów każdego rodzaju charakteryzuje się typowe trudności z uzyskiwaniem danych o odpowiedniej jakości. Waga tych trudności jest niejednakowa: trudności związane z budową kwestionariusza są mniejsze niż trudności związane z zachowaniami partnerów wywiadu. Dzieje się tak, ponieważ budowa kwestionariusza bardziej niż zachowania partnerów wywiadu poddaje się kontroli (manipulacji) ze strony badacza.

Praca zawiera szczegółową analizę drugiego z tych problemów. Wywiad badawczy rozpatruje się w niej jako stosunek społeczny szczególnego rodzaju, cha-

rakteryzowany przez wzajemne interakcje dwóch osób: osoby zbierającej dane (ankietera) oraz osoby posiadającej dane (respondenta). Badanie wzajemnych zachowań i oddziaływań zakłada zwykle odwołanie się do pewnej ogólniejszej teorii interpretującej proces interakcji dwóch osób. Autor zwraca uwagę na dwa typy teorii służących temu celowi.

Teorie pierwszego typu to teorie ról. Z przyjęciem takich teorii do interpretacji procesów interakcji w wywiadzie, opisu przebiegu wywiadu, dokonuje się przez opis ról, w jakich wobec siebie występują ankieter i respondent. Autor osobno omawia różne teoretyczne koncepcje ról ankietera i respondenta. Mówiąc o roli ankietera przeciwstawia dwa jej ujęcia: w jednym ankietera traktuje się jako narzędzie badawcze (neutralne — na gruncie modelu „idealnego ankietera”), w drugim ankieter jest traktowany jako partner badacza współodpowiedzialny za prowadzenie badania. Omawiając rolę respondenta odróżnia dwa jej ujęcia: w jednym respondenta traktuje jako uczestnika badania (neutralnego — na gruncie modelu „idealnego respondenta”), w drugim respondenta uważa się za partnera badacza współtworzącego wyniki badawcze. Autor oddziela więc od siebie wyraźnie te zastosowania teorii ról, które ankietera i respondenta widzą jako „basywnych” realizatorów lub uczestników badania, oraz te, w których są oni „aktywnymi” partnerami badacza. Zwraca przy tym uwagę, iż podejścia drugiego rodzaju, inaczej niż podejścia pierwszego rodzaju, uwzględniają faktyczną psychologiczną i społeczną reaktywność (nienutralność) ankietera i respondenta jako partnerów stosunku społecznego. Założenie o ich neutralności (niereaktywności) jest tylko teoretyczną fikcją.

Teorie drugiego typu to psychologiczne teorie uczenia się. Przyjęcie takich teorii w interpretacji procesów interakcji w wywiadzie oznacza, iż kontakt między ankieterem a respondentem rozpatruje się jako wymianę wizualną i akustyczną, określającą wzajemne werbalne i pozawerbalne warunkowanie zachowań przez ankietera i respondenta, wyznaczającą zakres skierowanej przez nich na siebie aktywności oraz stopień psychologicznego i społecznego dystansu.

Empiryczne studia poświęcone przebiegowi interakcji w wywiadzie mogą się odwoływać do różnych ujęć teoretycznych. Mając za sobą teorie mniej zaawansowane, dotyczą (jak prace Fishera czy Hymana) poszczególnych elementów procesu interakcji, opierając się natomiast na teoriach bardziej rozwiniętych, odnoszą się do całych sekwencji interakcji. Studia tego drugiego typu koncentrują się na poznaniu formalnych aspektów procesu interakcji (językowych, czasowych itp., np. prace Goldman-Eisler; Matarazzo, Weitman, Saslow i Wiens) lub na poznaniu warunków, w jakich się on odbywa (emocjonalnych, motywacyjnych itp., np. prace Heller, Myers i Vikan-Kline; Kaplan). Bywają też studia całościowe, nastawione na poznanie zarówno formalnych, jak i pozaformalnych aspektów tego procesu. Autor omawia szczegółowo całościowe studia wykonane przez badaczy z Survey Research Center przy University of Michigan, USA. Na materiałach uzyskanych z tych studiów (Cannell, Fowler i Marquis; Marquis i Cannell; De Koning) dokonuje następnie wtórnej analizy sprawdzającej niektóre zależności między przebiegiem interakcji w wywiadzie (przede wszystkim *reinforcement* ze strony ankietera) a wypełnianiem przez respondenta roli informatora.

Pracę zamyka ocena potrzeb i perspektyw badań poświęconych procesowi interakcji w wywiadzie.

Andrzej Paweł Wejland